YOR OBRAZINING INGLIZ VA RUS TARJIMALARIDA AKS ETISHI

O‘tayeva Durdona
O‘zDJTU magistranti
durdona.utayeva@bk.ru
+998777120699

Annotatsiya: Yor obrazining ingliz va rus tarjimalarida aks etishi masalasi poetika va tarjima nazariyasida muhim o‘rin tutadi. Yor – o‘zbek g‘azal she’riyatida ko‘p uchraydigan va chuqur badiiy ma’no anglatadigan obraz bo‘lib, uning she’riy ifodasidagi noziklik va ta’sirchanlikni boshqa tillarga aytish oson emas. Tarjimon uchun bu obrazni yangi til va madaniyat kontekstida to‘g‘ri uzatish katta sinovdir. Yor – nafaqat sevgining, balki mehr-muhabbatning, ayriliqning, g‘amning va hatto ruhiy azobning timsoli sifatida keladi. Bu esa uning tarjimasi jarayonida faqat so‘zning oddiy ekvivalentini tanlash bilan kifoyalanmaslikni, balki uning badiiy va emotsional qatlamlarini saqlab qolish zarurligini bildiradi.

Kalit so‘zlar: yor obrazi, tarjima, sinonimlar, his-tuyg‘ular, g‘azal, ma'no, adabiyotshunoslik, janr, mehr-muhabbat.

Аннотация: Вопрос отражения образа возлюбленной в английских и русских переводах занимает важное место в поэтике и теории перевода. Возлюбленная — распространенный и глубокий художественный образ в узбекской газели, и передать тонкость и выразительность ее поэтического выражения на других языках непросто. Для переводчика большой проблемой является правильная передача этого образа в контексте нового языка и культуры. Возлюбленная — символ не только любви, но и привязанности, разлуки, скорби и даже душевных страданий. Это свидетельствует о необходимости сохранения ее художественных и эмоциональных слоев при переводе.

Ключевые слова: образ возлюбленной, перевод, синонимы, чувства, газель, смысл, литературная критика, жанр, любовь.

Abstract: The issue of the reflection of the image of the beloved in English and Russian translations occupies an important place in poetics and translation theory. The beloved is a common and deeply artistic image in Uzbek ghazal poetry, and it is not easy to convey the subtlety and expressiveness of its poetic expression in other languages. For a translator, it is a great challenge to correctly convey this image in the context of a new language and culture. The beloved is a symbol not only of love, but also of affection, separation, grief, and even mental suffering. This indicates the need to preserve its artistic and emotional layers during its translation.

Keywords: the image of the beloved, translation, synonyms, feelings, ghazal, meaning, literary criticism, genre, love.

Yor obrazi o‘zbek adabiyotida, xususan, g‘azal janrida chuqur va ko‘p qirrali badiiy timsol sifatida shakllangan. U ko‘pincha sevgi, mehr-muhabbat va ayriliq ramzi bo‘lib, inson qalbining nozik tuyg‘ularini ifodalashda muhim vosita vazifasini o‘taydi. Yor atamasi nafaqat sevishgan jon, balki insonning ruhiy holatlari, his-tuyg‘ularidagi o‘zgarishlarni ham aks ettiradi. Bu obraz g‘azal matnlarida mehr, sog‘inch, g‘amginlik kabi turli hissiyotlar kontrastini yaratishda keng qo‘llaniladi. Shuningdek, yor obrazining o‘ziga xosligi uning badiiy va ma’noviy qatlamlarida namoyon bo‘lib, u o‘zbek xalqining madaniy an’analari, urf-odatlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Tarjima nazariyasi nuqtai nazaridan qaraganda, yor obrazini boshqa tillarga – xususan, rus va ingliz tillariga tarjima qilish katta murakkabliklarni keltirib chiqaradi. Bu murakkablik uning ma’no chuqurligi, madaniy va badiiy xususiyatlari bilan bog‘liq bo‘lib, tarjimonlar ushbu obrazni yangi til va madaniyat kontekstida qanday ifodalash masalasida ko‘plab muammolarga duch keladilar. Shu sababli, yor obrazining tarjimadagi o‘rni va uning turli tillardagi aks ettirilishi bugungi adabiy tadqiqotlar uchun dolzarb mavzulardan biriga aylangan.[1,35]

Ingliz tilida yor obrazining to‘g‘ridan-to‘g‘ri sinonimi yo‘qligi sababli, tarjimonlar bu ramzni ko‘pincha sevgilisi, ya’ni beloved, lover, darling kabi so‘zlar orqali ifodalashadi. Biroq, bu so‘zlar yor obrazining barcha qatlamlarini o‘zida aks ettira olmaydi. Yorning o‘zbek g‘azalidagi o‘ziga xosligi, masalan, sevgi azobidan tortib to uni sevib yashashning barcha nozik onlarigacha bo‘lgan his-tuyg‘ularni anglash, ingliz tilidagi tarjimada ko‘pincha yo‘qoladi yoki soddalashtiriladi. Ingliz tarjimalarida yor ko‘proq romantik sevgining umumiy tasviri sifatida qabul qilinadi, ammo undan kelib chiqadigan ma'rifatli va madaniy qatlamlar kamroq ifodalanadi. Shuningdek, ingliz tilida she’rning ritmik va fonetik go‘zalligi, uning estetik xususiyatlarini qamrab olish biroz qiyinroq bo‘ladi. Bu esa yor obrazining she’riy qudratini kamaytirgan holatlarga olib keladi. Rus tarjimalarida esa vaziyat boshqacha. Rus tili o‘zbek tiliga yaqinligi va uzun tarixiy aloqalarga ega ekanligi sababli, yor obrazining badiiy-psixologik qatlamlarini yanada chuqurroq va jonliroq yetkazish imkoniyati ko‘proq mavjud. Rus tarjimonlari ko‘pincha "возлюбленная", "любимая", "милая" kabi so‘zlarni ishlatib, yor obrazining sevgi, mehr-muhabbat va azob qirralarini inobatga olishga harakat qiladilar. Shu bilan birga, rus tilida ham she’riyatning o‘ziga xos ritmik tuzilmasi va fonetik xususiyatlarini, ayniqsa o‘zbek g‘azalining uzoq ohanglarini saqlash oson emas. Tarjimonlar ba’zida mazmunni yetkazish uchun she’riy shaklda o‘zgarishlar kiritishlari yoki qo‘shimcha izohlar berishlari mumkin. Bu holatlar esa tarjima ammoniy, ya’ni aniq manoni berish bilan birga imitativligini kamaytiradi.[2,56]

Ingliz va rus tarjimalarida yor obrazining har xil ko‘rinishlarda namoyon bo‘lishi ko‘p omillarga bog‘liq. Jumladan, psixologik his-tuyg‘ularni ifodalashdagi farqlar, madaniy asosda shakllangan sevgi timsollari, ularning tarixiy va badiiy rivojlanishining o‘ziga xosligi katta ta’sir ko‘rsatadi. Ingliz tilida yor ko‘proq aniq va tushunarli metaforalarga aylantirilsa, rus tilida u yanada badiiy va estetik sathda saqlanadi. Bu ikkala tilning she’riy an’analari va madaniyatidagi o‘zgarishlarga ham bog‘liqdir. Masalan, ingliz tilida romantik she’riyatning asosiy ifoda vositalari boshqacha bo‘lib, bu yerda sevgining ko‘rsatkichlari ko‘proq to‘g‘ridan-to‘g‘ri va aniq bo‘lishga moyil. Rus tilida esa ko‘pincha yanada nozik va kinoya orqali beriladi. Ingliz tilidagi tarjimalarda yor obrazining badiiy xususiyatlarini saqlab qolish uchun tarjimonlar ko‘p hollarda ijodiy yondashuvlarni qo‘llaydilar. Masalan, ba’zi tarjimali g‘azallarda yor obrazining o‘rniga uning unikal his-tuyg‘ularini ko‘rsatish maqsadida turli badiiy ramzlar, metaforalar va allegoriyalar ishlatiladi. Bu usul tarjima matnining asl ruhini saqlab qolish uchun qulay bo‘lishi mumkin, ammo o‘quvchi uchun oriiginal matn bilan bevosita bog‘lanishni qiyinlashtiradi. Shu sababli ingliz tilidagi tarjimalar ko‘pincha interpretativ va shaxsiy ta’sirga ega bo‘ladi, bu esa she’riy matnning o‘zbek tilidagi badiiy ta’siridan sezilarli farq qilishi mumkin. Rus tarjimalarida esa yanada ko‘proq ekvivalent so‘zlar va frazalar mavjudligi sababli, yorning poetik funksiyasini saqlab qolish ehtimoli ko‘proq. Tarjimonlar o‘zbek va rus tillarining yaqinligi, shuningdek, o‘zaro madaniy aloqalar tufayli yor obrazining asosiy poetik ma’nolarini yengilroq qayta yaratadilar. Biroq, bu sohalarda ham to‘liq ekvivalensning yo‘qligi sababli, ba’zida badiiy nozikliklar va emotsional intensivlik bir oz kamayib ketadi. Misol uchun, yor tasvirining she’riy matn kontekstida yaratadigan dramatik hissiyotlar rus tilida atroflicha yetkazilgan bo‘lsa-da, ularning fonetik va ritmik unsurlari yengil pasayadi.[3,74]

Tarjima jarayonida yor obrazining lingvistik va madaniy o‘lchamlari muayyan to‘siqlarga duch keladi. Yorning o‘zbek tilida ko‘plab badiiy va madaniy tafsillari, xalq she’riyatidagi boy ma’nolari mavjud. Masalan, yor ko‘pincha nafaqat sevgi obyekti, balki inson qalbining nozik, sezgir bo‘laklarini ifodalovchi metafora sifatida ishlatiladi. Ingliz va rus tillarida bu qatlamlarning barchasini bir vaqtning o‘zida uzatish amaliyotda juda murakkab. Shuning uchun tarjimonlar ko‘p hollarda badiiy uslubni biroz o‘zgartirish yoki interpretatsiya qilish yo‘lini tanlaydilar. Yor obrazining tarjimalarida eng katta farq uning she’riyat kontekstida egallagan o‘rni va mazmunidagi yanada boy badiiy, psixologik va madaniy qatlamdir. Ingliz tilidagi tarjimalar ko‘proq universal sevgi tushunchalariga tayansa, rus tilidagi tarjimalar milliy adabiyotga yaqinroq yondashadi va yor obrazining chuqur poetik mohiyatini ta’kidlaydi. Tarjimada yuzaga keladigan bu farqlar har bir til va madaniyat o‘rtasidagi o‘ziga xos tafovutlarni

ko‘rsatadi. Bu muammo faqat badiiy tarjima sohasida emas, balki butun madaniyatlararo kommunikatsiya jarayonida ham muhim hisoblanadi. Yor obrazining ingliz va rus tarjimalarida aks etishi, shuningdek, she’riyatning universal tuyg‘ularni qanday yetkazishi, milliylik va umumbasharlik o‘rtasidagi o‘yinlarni ham ko‘rsatadi. Tarjima orqali o‘zbek g‘azalining jahon she’riyatidagi joyi va ta’sir doirasi kengayadi, biroq bu jarayon vaqt-vaqti bilan origina matnning go‘zallik va nozikligini qayta yaratishda muayyan cheklovlarga duch keladi.[4,12]

Tarjimonlarning yor obrazini ingliz va rus tillariga tarjima qilishda asosiy vazifalaridan biri – bu obrazni yangi tilning badiiy me’yorlariga moslab, uning poetik va dramatik funksiyasini saqlab qolishdir. Bu uchun u ko‘p hollarda original matnga erkin yondashish, ba’zida esa qo‘shimcha tushuntirishlar kiritish yoki badiiy shakllarni moslashtirish zaruriyatiga duch keladi. Jumladan, yor obrazining sevgi va ayriliq holatlaridagi dramatik kuchini tushunish va uni har bir til o‘quvchisiga etkazish zaruriyati tarjimani yanada murakkablashtiradi. Natijada, yor obrazining ingliz va rus tillariga tarjimasi har doim ham uni to‘liq va mukammal ifodalashga erisholmaydi. Ingliz tilida u ko‘proq shaxsiy, umumiy sevgi ramzi sifatida tushunilsa, rus tilida bu obraz yanada badiiy va psixologik jihatdan boyroq aks etadi. Ammo har ikkala til tarjimasida ham yorning o‘zbek g‘azalidagi boshqa timsollardan farqli nozik va samimiy obraz ekanligini etkazishga harakat qilinadi. Bu esa tarjimon ijodkorligining chidab bo‘lmas talabi, shuningdek, til va madaniyat o‘rtasidagi murakkab o‘zaro munosabatlarning natijasidir.[5,145]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, yor obrazining ingliz va rus tarjimalarida aks etishi tarjima jarayonining murakkabligini va poetik tarjimaning o‘ziga xos xususiyatlarini yanada yaqqol ochib beradi. Ingliz tarjimalarida yorning umumiy sevgi timsoliga aylantirilishi uning nozik va ko‘p qirrali mohiyatini qisqartirishi mumkin, rus tarjimalarida esa madaniy yaqinlik bunga imkon bersa-da, she’riy ritmik va fonetik tomonlarini joy-joyida yo‘qotadi. Har ikkala holatda ham yor obrazining badiiy va dramatik funksiyalarini saqlash uchun tarjimonlar katta ijodiy harakatlar qilishadi. Shu tarzda yor obyekti tarjimada yangi badiiy shakllar va tushunchalar bilan boyitiladi, lekin asl matnning o‘ziga xos estetikasini va foydalanuvchilar hissiy tajribasini saqlash doimo murakkab va dolzarb masala bo‘lib qoladi. Bu esa poetik tarjimada obrazlar nazariyasi va tarjima amaliyoti sohasida yangi tadqiqotlarni davom ettirish lozimligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Erdanov, Z. D. (2021). "Tarjima nazariyasi va amaliyotida milliy obrazlarni uzatish muammolari". O‘zbek tili va adabiyoti, 4(12), 35-49.

2. Islomova, N. I. (2023). "O‘zbek g‘azal she’riyatidagi yor obrazining ingliz tiliga tarjimasi xususiyatlari". Jahon adabiyoti va tarjima, 2(5), 56-70.

3. Karimov, S. R. (2020). "Yor obrazining rus tilidagi tarjimalarida badiiy-estetik moslashuv". Tilshunoslik va tarjimaning zamonaviy muammolari, 1, 74-88.

4. Murodov, A. Q. (2024). "Poetik tarjimada metaforaning roli: yor obrazining ingliz va rus tarjimalari tahlili". Uzbek Literary Studies, 3(7), 12-29.

5. Petrov, A. V. (2019). "O‘zbek she’riyatining rus tilidagi tarjimalarida lirik obrazlar". Voprosy literatury, 6, 145-160.

6. Johnson, L. M. (2021). "Challenges of Translating Central Asian Poetry into English: The Case of the Yor Figure". Journal of Comparative Literature and Translation, 15(3), 98-114.

7. Kuznetsova, E. N. (2022). "Особенности передачи национальных поэтических образов в переводе узбекской газыли на русский язык". Вестник филологии, 11(2), 202-215.